

YENGIL SANOAT KORXONALARIDA EKSPORTBOP MAHSULOTLAR TAYYORLASHDA NAQSHBANDIYA TA'LIMOTINI QO'LLASH IMKONIYATLARI VA SHART-SHAROITLARI

To'xtaeva Zebo Sharifovna
Buxoro muhandislik texnologiya instituti, "Tikuvchilik sanoatida innovatsion texnologiyalar"
kafedrası professori, pedagogika fanlari doktori,

Ubaydova Vazira Erkinovna
Buxoro muhandislik texnologiya instituti, "Tikuvchilik sanoatida innovatsion texnologiyalar"
kafedrası stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Naqshbaniya ta'limoti asoschisi Bahouddin Naqshbandning hayot yo'llari va hunarllari to'g'risida batavsil yoritib berilgan. Bahouddin Naqshbandning ishlab chiqarilgan yengil sanoat mahsulotlari "kimxob" bo'lib, u eksport darajasiga ko'tarilganligi shart-sharoitlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlari: Bahouddin Naqshband, kimxob, eksport, yengil sanoat, oliy ta'lim, ta'limot, o'quv jarayoni.

ВОЗМОЖНОСТИ И УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ УЧЕНИЯ НАКШБАНДИЯ В ПРОИЗВОДСТВЕ ЭКСПОРТНОЙ ПРОДУКЦИИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Тухтаева Зебо Шарифовна
Бухарский инженерно-технологический институт, доктор педагогических наук, профессор кафедры «Инновационные технологии в швейной промышленности»

Убайдова Вазира Эркиновна
Бухарский инженерно-технологический институт, стажёр-исследователь кафедры «Инновационные технологии в швейной промышленности»

Аннотация: В данной статье подробно описываются образ жизни и ремесло Бахауддина Накиббанда, основоположника учения Накиббания. Продукция легкой промышленности, производимая Бахаудином Накиббандом, является «кимхабом» и проанализированы условия, при которых она была поднята до уровня экспорта.

Ключевые слова: Бахауддин Накиббанд, кимхаб, экспорт, легкая промышленность, высшее образование, преподавание, образовательный процесс.

POSSIBILITIES AND CONDITIONS FOR THE APPLICATION OF NAKSHBANDI'S DOCTRINE IN THE PRODUCTION OF EXPORT PRODUCTS AT LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES

To'xtaeva Zebo Sharifovna
Bukhara institute of engineering and technology doctor of pedagogy, professor of the department «Innovative technologies in the clothing industry»

Ubaydova Vazira Erkinovna
Bukhara institute of engineering and technology trainee researcher of the department «Innovative technologies in the clothing industry»

Annotation: This article describes in detail the lifestyle and craft of Bahauddin Nakshband, the founder of the Nakshbaniya teaching. Light industry products produced by Bahauddin Nakshband are «kimhab» and the conditions under which they were raised to the level of exports were analyzed.

Key words: Bahauddin Nakshband, kimhab, export, light industry, higher education, teaching, educational process.

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining

barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish to'g'risida rejalar keltirilgan.

Prezident Sh.M. Mirziyoev o'qituvchi va murabbiylar kunidagi ma'ruzalarida Uchinchi Renessans asoslarini qurish zarurligi g'oyalari ilgari surdilar[1]. Bu olimlar oldida Birinchi va Ikkinchi Renessans – Uyg'onish davri tajribalari va shu davrga xos bo'lgan ma'naviy merosni o'rganish hamda hozirgi O'zbekistonimiz yuksalishi uchun foydali tomonlarini tahlil etishni talab etadi. Uyg'onish davrlarida Buxoroda Kimxob matosi ishlab chiqilgan va bu mato butun jahonga mashhur bo'lgan. Manbalarda ta'kidlanishicha, bu matoni tayyorlash va naqsh bosish ustasi sifatida butun jahonga mashhur Bahouddin Naqshband e'tirof etilgan [2]. Hozirgi kunda kimxobga o'xshagan eksportbop yengil sanoat mahsulotlarini ishlab chiqish uchun Bahouddin Naqshband hayoti va Naqshbandiya ta'limotining asosiy g'oyalari bilan tanishish va ularning tajribasidan foydalanishning ahamiyati juda kattadir.

Naqshbandiya ta'limotidagi psixologik, falsafiy hamda tarixiy qarashlarini o'rgangan bir qator xorijiy olimlardan N.N.D'yakova, A. Shimmel, X. Kyung, D. Kvotert, I.Z. Eyuboglu, Dj. Taslamon. Tasavvuf ta'limoti, Bahouddin Naqshband hayoti va tariqatini chet el olimlaridan ingliz tasavvufshunosi J.S.Trimingem. Angliyada yashab, ijod qilayotgan naqshbanashunos Idris Shox, turkiyalik tasavvufshunos, naqshbandshunos olimlar Usmon Turar va Maxmud Asvad Jo'shon tadqiq qilganlar (u kishining bobolari buxorolik bo'lgan). M.A. Jo'shon o'zining "Tasavvuf va nafs tarbiyasi" asarida insoniy nafslarga ta'rif beradi xamda nafsni tarbiyalash zarurligini, uni illatlardan poklab turish shartligini ta'kidlaydi".

Naqshbandiya tariqati va ta'limotning mohiyati haqida manbalarda Bahouddin Naqshband aytgan so'zlar va bu ta'limotning o'ziga xos xususiyatlari haqida tadqiqotlarda olimlarning fikrlari keltirilgan. Manbadagi dalillar asosida Naqshbandiya ta'limotining quyidagi o'ziga xos tomonlari mavjudligini tadqiqotlarimiz asosida aniqladik va ularni quyidagicha tavsifladik:

Naqshbandiya inson kamolotining eng qisqa yo'lidir. Manbalarda naql qilishlaricha, bir kuni Bahouddin Naqshbandning sharif suhbatlarida Boyazid Bistomiy – Sulton ul – Orifinning quyidagi so'zlari naql qilinibdi: "Bu yo'lda yuruvchi qanchalik yurmasin, uning so'nggi qadami bizning birinchi qadamimiz ustida bo'ladi". Bahouddin Naqshband g'ayrat yuzasidan shunday dedilar: "Birinchi qadami Boyazidning oxirgi qadami ustida bo'lmagan kishiga Haq Subhanahuning suhbat harom bo'lsin!" U kishi yana shunday dedilar: "Biz intihoni ibtidoda tugallaymiz". Bu bilan Bahouddin Naqshband Naqshbandiya tariqatiga kirgan kishining ibtidoda, ya'ni yo'lning boshida boshqa tariqatlar intiho, ya'ni yo'lning oxiriga yetadigan hushyorlik, ogohlik, voqiflik maqomiga yetkazishini ta'kidlamodalar. Demak, Naqshbandiya ta'limotidagi tolib dastlabki kunlardan boshlab g'aflat uyqusidan uyg'onib, g'ofillik botqog'idan chiqib, mushohada maydoniga hushyorlik va ogohlik bilan parvoz eta boshlaydi.

Naqshbandiya ta'limotining eng maqbul me'yordagi yo'lidir. Manbalarda Naqshbandiya tariqatining mohiyatini ochib beruvchi quyidagi dalillar bor: Hazrat Bahouddin Naqshband Hirotda bo'lganlarida Malik Husayn u kishidan so'raydi: "Sizning tariqatingizda zikri jahr, xilvat va samo bormi?". Xoja "Yo'q" dedilar. Yana so'radi: "Sizning tariqatingiz nimaga asoslangan?" Xoja dedilar: "Xilvat dar anjuman, safar dar vatan va Zohirda xalq bilan, ammo botinda Haq bilan bo'lish. Hazrati Haq Subhanahu O'zining Qur'oni Karimida: "Na tijorat va na savdo-sotiq ularni Allohning zikridan chalg'itilmaydi" degani xuddi mana shu maqomga ishoradir".

Bahouddin Naqshbandning bu javoblaridan ma'lum bo'ladi, Naqshbandiya ta'limotining asosi "Xilvat dar anjuman", ya'ni jamoat o'rtasida yashab, mehnat qilib, savdo-sotiq bilan shug'ullanib, lekin qalbida Alloh bilan xilvatda bo'lish ekan. Bu tamoyilni tushuntirayotganda manbada Bahouddin Naqshbandning quyidagi bayti keltiriladi:

Az darun shav oshnovu az berun begonavash,
Inchunin zebo ravish kam mebuva andar jahon.

Mazmuni:

Ichingdan, qalbingda Alloh bilan oshno bo'lginu, uni xufiya saqla,
Bunday go'zal ravish, ya'ni xolis, riyosiz amal dunyoda kam topiladi.

Naqshbandiya jamiyat manfaatiga uyg'un ta'limotdir. "Xilvat dar anjuman" tamoyili "Dast ba koru, dil ba Yor", ya'ni "Qo'l ishda va qalb Alloh bilan" shiori asosida yashash imkonini beradi. Bu shior tariqat ahliga Vatani, el-yurti, mahalla va oilasi oldidagi burchini ado eta turib, shu bilan birga mehnat qilib, ezgu amallar qilish va qalbida Allohni zikr etib, tafakkur hamda shukronalar qilib yashashga imkon beradi. Bu tariqat ahli boshqa tariqatlardan xilvat, chilli, uzlat, dangasalik, tekinxo'rlik kabi illatlarni inkor etishi va halol mehnat bilan kun kechirishi bilan xalqqa, ayniqsa hunarmandlarga marg'ub va manzur bo'lgan.

Naqshbandiya o'zlikni anglashga yordam beruvchi ta'limotdir. "Safar dar vatan" Naqshbandiya ta'limotidagi asosiy tamoyil bo'lib, insonni o'zligini anglashga, aslini bilishga yordam beradi. Bu tamoyil inson vatani bo'lgan o'z vujudini chuqur o'rganib, bu pokiza Alloh tomonidan berilgan ilohiy xazina, mo'jizani asl pok saqlash uchun botinidagi mavjud bo'lgan nafs ammora istagi asosida tug'ilgan illatlarni yo'qotib, nafsini boshqarib, pok bo'lib, hamida, ya'ni go'zal, chiroyli axloq bilan bezanib, zohiran kichik olam bo'lsada, botinan buyuk olamni o'zida mujassam etgan komil inson darajasida yuksalishga yordam beradi.

Naqshbandiya xolis, pok va beozor ta'limotdir. "Xilvat dar anjuman" tamoyili bu tariqatdagi xufiya zikriga ham imkon bergan. Xufiya zikr insonni riyodan, tama va kibru havodan saqlagan. Xufiya zikr bilan suhbat bu tariqat uchun xosdir. Bahouddin Naqshband aytganlar: "Xilvatda shuhrat bor, shuhrat esa ofatdir". Shuhrat nafs qutqusi asosida kibru havoni tug'diradi. Shuning uchun Bahouddin aytadilarki, "Jamiyatda xayriyat bo'ladi, jamiyat esa suhbatda bo'ladi. Agar bu yo'l taliblaridan bir guruhi bir-birovlari bilan hamsuhbat bo'lsalar, bu suhbatda xayru barokat ko'p bo'ladi. Umid borki, bu ishga doimo amal qilinsa, oxiri haqiqiy imon bilan yakunlanadi".[5] Demak, bu tariqatda yaxshi kishilar bilan hamsuhbat bo'lish asosiy amallardan biri ekan. Suhbat asosida kasb-hunarga doir ijobiy tajribalar ham yoyiladi.

Naqshbandiya haqiqiy komil insonni tarbiyalashga mo'ljallangan ta'limotdir. Bahouddin Naqshband tariqati mohiyatini ochib, yana shunday deganlar: - "Bu yo'l talabida bo'lganlarga odobga amal qilish shart: "Tariqat yo'li odobdan iboratdur, har bir hol va har bir maqomning odoblari bor. Kimki odobni ushlasa, uni Alloh kamolot ahlining kamoliga yetkazadi". Adab bu xulqni chiroyli qilish, so'zni va fe'lni soz qilishdir. Va aytadilar: "Xizmat odobi ulug' baxtdan yaxshiroq. Uning belgisi – amalning qabuli, tug'yon esa adabning buzuqligidir. Adabni saqlash – muhabbat samarasi, yana muhabbat daraxti yana muhabbat urug'i hamdir"[3].

Naqshbandiya vujud imkoniyatlaridan foydalanishning eng samarali yo'lini ko'rsatuvchi ta'limotdir. Bahouddin Naqshband aytar edilar: "Bu yo'lda vujudni inkor qilish, borini nisor etish, kam ko'rish va yo'qlik ulug' ishlardan bo'lib, bular davlatga yetish ipi va qabul vositasidir[3].

1-rasm. Abul Muhsin Muhammad Boqir ibn Muhammad Alining "Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband" asarlari

Demak, qalbda Allohni naqshlash va naqshbandlar yo'lida bo'lish uchun birinchidan vujudni inkor qilish lozim ekan. Vujudni inkor qilish degani – pokiza asl vujudni saqlash va uni ifloslantiradigan ammora nafs istaklaridan pok etishdir. Bu yo'lda ikkinchi zaruriy talab borini nisor etish, ya'ni Alloh insonga bergan kuch-quvvat, aqlu idrok, fahmu farosat va molu davlatni Vatan ravnaqi, el-yurt farovonligi va bashariyatni ikki dunyo saodati uchun fido etishdir. Bu yo'lning uchinchi talabi kam ko'rish, ya'ni kamtarinlik, xokisorlik, niyozmandlik, tavozelikda bo'lish, birovga qilgan yaxshiligini ko'rmaslik, ya'ni unutilish, uni minnat qilmaslik, qilgan ehsonlarini xufiya saqlashdir. Naqshbandiya ta'limotida nafs tarbiyasi fidoiylik va kamtarinlik ulug' ishlardan sanalib, bular Allohning rizoligi va qabulining asosiy vositasi ekan.

Naqshbandiya tariqatlarning xulosasi va eng mukammalidir[7]. Xalil Ibrohim Soriy o'g'li Bahouddin Naqshband hayotiga oid asosiy manoqib bo'lgan Saloh ibn Muborak Buxoriyni "Anis ut-tolibin va uddat us-solikin" (Toliblarning do'sti va soliklarning yarog'i) asarini ilova qilgan. Muallif Bahouddin Naqshband Xojagon ta'limotidagi sakkizta usulga o'zining uchta iborasini qo'shgan

deb ularni “Vuqufi zamoni”, “Vuqufi adadi” va “Vuqufi qalbi” ekanligini yozadi. Bundan ma'lum bo'ladiki, Naqshbandiya ta'limoti Xojagonlar tariqati asosida vujudga kelgan bo'lsa ham, undan o'n birta usulga asoslanganligi bilan farq qiladi. Naqshbandiya ta'limotida Bahouddin Naqshband kiritgan “Vuqufi zamoni”, ya'ni vaqtdan ogohlik, “Vuqufi adadiy”, ya'ni sondan ogohlik va “Vuqufi qalbiy”, ya'ni qalbdan ogohlik asosiy tamoyillardan hisoblanadi. [6]

Naqshbandiya ta'limoti hozirgacha amalda bo'lgan jahonshumul tariqatdir. Bahouddin Naqshband asoslagan Naqshbandiya ta'limotini uning shogirdlari Alouddin Attor, Muhammad Porso, Alouddin G'ijduvoni va Ya'qubi Charxiy targ'ib etdilar, rivojlantirdilar va u haqida asarlar yozdilar. Xoja Ahror Valiy Naqshbandiya ta'limotini jahoniy tariqatga aylantirdi. [8]

2-rasm. Ya'qubi Charxiyning “Risolai unsiya” risolasi.

Hozirgacha Naqshbandiya – Xolidiya va Naqshbandiya Mujaddidiya tariqatlari dunyoda keng yoyilgandir. [4]

Naqshbandiyaga xos bo'lgan butun borliqga muhabbat, har bir insonni e'zozlash va ijobiy munosabatda bo'lish tamoyillari asosida uyushtirilgan suhbatlar talabani ma'naviy va ruhiy kamolotga erishuviga yordam beradi.

Bahouddin Naqshband ota kasbini davom ettirib hunarmandchilik, ya'ni kimxobga naqsh (gul) solish bilan faqirona kun kechirgan. Kimxob - bu qalin va enli gazlama bo'lib, to'qish jarayonida o'zidan naqsh hosil qilib, ba'zi joylarida kumush va oltin iplaridan qo'shib to'qilgan matodir.

3-rasm. Kumush va oltin zar iplari qo'shib to'qilgan kimxob namunalari

Shundan Naqshband nomini olib, Hazrat Bahouddin, Xojagi Buzrug (Buyuk Xoja), shohi Naqshband, Bahouddin balogardon nomlari bilan mashhur bo'lgan. Naqshbandiya ta'limotini yaratishda Yusuf Hamadoni va Abdulxoliq G'ijduvoni g'oyalariga asoslangan. Ma'lumki, Abdulxoliq G'ijduvoni ustozi Yusuf Hamadoni ta'limotini har tomonlama kengaytirib va chuqurlashtirib, xojagon tariqatining sakkiz rashha — qoidasini ishlab chiqqan edi. Keyingi tadqiqotlarning guvohlik berishicha, bu rashhalarining dastlabki to'rttasi Yusuf Hamadoniya tegishli bo'lganligi ayon bo'lgan.

Xulosa qilib aytganimizda, O'zbekistonda eksportbop yengil sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishda Naqshbandiya ta'limotidagi yuqorida ko'rsatilgan ijobiy tomonlaridan foydalanish Yangi O'zbekistonda Uchinchi Renessans poydevorini qurishning samarali vositalaridan bo'la oladi.

Naqshbandiya ta'limotining mazmun-mohiyatini quyidagicha xulosalash mumkin:

1. Naqshbandiya ta'limoti Bahouddin Naqshband tomonidan asoslangan va Buxoroi Sharifda vujudga kelgan mumtoz tasavvufiy ta'limotdir.

2. Naqshbandiya tasavvufdagi hushyorlikka asoslangan, me'yordagi eng maqbul, eng qisqa va eng samarali ta'limotdir.

3. Naqshbandiya "Dil ba Yoru, Dast ba kor" shiori asosida, hozirgi kungacha bardavom bo'lgan insonparvarlik, mehnatsevarlikka, kasb-hunarga muhabbat ruhida tarbiyalaydigan inson kamolotining eng maqbul eng yaqin yo'lini aks ettiruvchi ta'limotdir.

4. Naqshbandiya ta'limoti hozirgacha amalda bo'lgan jahoniy ta'limotga aylangan kamolot yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 30 sentyabr 2020 yildagi O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 16 sentyabrdagi PQ-4453-son "Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

3. Abul Muhsin Muhammad Boqir ibn Muhammad Ali. Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband. Forsiydan tarjimon, so'zboshi, izoh va lug'at muallifi M. Hasaniy. Toshkent: 2019. "O'zbekiston" NMIU, 2019. 69-70-b.

4. Sultonmurod Olim. Bahouddin Naqshband hamda Naqshbandiya tariqatining islom olamidagi o'rni, mavqei va ahamiyati//Globallashuv sharoitida tariqatlar: ta'limot va uslublar, tahlil va xulosalar/mas'ul muharrir: I. Usmonov; Toshkent islom universiteti, Islomshunoslik ilmiy-tadqiqot markazi. – Toshkent: Movarounnahr, 2014. 176-223-b.

5. Navro'zova G.N. Naqshbandiya-kamolot yo'li. Buxoro: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi «Fan» nashriyoti, 2007. 189-b

6. Navro'zova G. Bahouddin Naqshbandning tasavvufiy ta'limoti. O'zbekiston falsafasi tarixi. II tom. Toshkent: «Mumtoz so'z», 2017. 34-62-b.

7. Hiraviy J. Risolai rahnamoi uqdashoi // Mole M. Naqshbandiyot. – Tehron, 1952. – B.285-293.

8. Юрген Паул. Доктрина и организация Хаджаган-Накшбандия в первом поколении после Бахаудина/ Суфизм в Центральной Азии (зарубежные исследования): Сб. ст. памяти Фритца Майера (1912-1998)/ Сост. и отв. Редактор А.А.Хисматулин. – СПб. Филалогический факультет СПбГУ, 2001. 114-203-б.